

A turizmus nemzetgazdasági jelentősége Magyarországon

Szerző: GKI Gazdaságkutató Rt.

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia készítése kapcsán az Országos Idegenforgalmi Bizottság javasolta, hogy készüljön a stratégiát megalapozó felmérés a turizmus nemzetgazdaságban betöltött szerepéről. A kutatást a Magyar Turisztikai Hivatal megbízásából a GKI Gazdaságkutató Rt. készítette 2004-ben.

A kutatás célja a turizmus gazdasági növekedésre, foglalkoztatásra, államháztartásra és fizetési mérlegre gyakorolt direkt és indirekt hatásának becslése, a turizmus gazdasági szerepének bemutatása és jövőbeli alakulásának prognosztizálása volt. A kutatás során a GKI az alábbi megközelítéseket alkalmazta:

- Társadalmi Elszámolási Mátrix (angol nemzetközi rövidítéssel: SAM) modell alkalmazásával költség-hatáselemzés, amely a közvetlen és a közvetett hatásokat méri a szakirodalomból ismert különféle multiplikátorok, valamint költségvetési visszatérülési, és importvonzat mutatók segítségével, amely lehetőséget ad a tényleges tovaggyűrűzések és a réteghatások bemutatására is.
- A turizmusnak a GDP növekedésére és a nemzetgazdaság ágazati szerkezetére gyakorolt hatásainak, illetve a turizmusba befektetett források hasznosulásának vizsgálata a DUNA modell segítségével.
- A turizmus gazdasági szerepének becslése és a változások prognosztizálása (a GDP-ben való részesedés, a foglalkoztatottak száma és aránya, államháztartási kapcsolatok) szakágazati bontású adatbázisok felhasználásával.
- A turizmus folyó fizetési mérlegben való megjelenésére vonatkozó azon módszertani problémák áttekintése, amelyek miatt jelenleg és az elmúlt 5-6 évben alig volt kapcsolt a reál és a pénzügyi folyamatok mutatói között.

A kutatás legfontosabb megállapításai

1. Minden megrendelés és beruházás – a multiplikátor hatáson keresztül – tovaggyűrűző hatást indít el a gazdasági rendszerben, mivel a kibocsátás és a foglalkoztatottság bővülését eredményezi. E bővülés nagyobb, mint maga az eredeti megrendelés vagy beruházás. A költség-hatáselemzés az ágazatok működésének közvetlen és közvetett hatásait méri, legalábbis addig, ameddig bizonyos jövedelmek és kiadások között megfelelő arányosság feltételezhető. A mérés elvégzéséhez – számos indok miatt – az ún. Társadalmi Elszámolási Mátrix modell alkalmazása mellett döntöttünk.

A Társadalmi Elszámolási Mátrix egy olyan azonos számú sort és oszlopot tartalmazó számtáblázat, aminek egy-egy sora mutatja egy adott gazdasági szereplő, illetve kategória (összefoglaló néven: „számlák”) jövedelmeit (forrását), oszlopai pedig az adott szereplő (kategória) kiadásait (felhasználását). Természetesen a forrás és felhasználás megjelölés attól függően felcserélendő, hogy jövedelmek áramlásáról vagy az ezzel ellentétes irányú termékáramlásokról beszélünk.

A SAM modell lényegében abból áll, hogy endogén (a modell számára „belső”) és exogén (a modell számára „kívülről érkező”) számlákat megkülönböztetve az exogén kiadások változásának az endogén számlákra való hatását számítja. Az endogén számlák azok, amelyeknek a bevétele a modellben kiadást indukál, azaz

azon szereplők és kategóriák, amelyeknél a bevételek (források) elköltése (felosztása) viszonylag automatikusan és előrelátható szerkezetben történik.

Az endogén számlák a termékek és szolgáltatások számlái (a kereslet ráfordításokat, illetve importot indukál), a háztartások számlái (a munkajövedelmeket és az inputált ingatlan szolgáltatásból álló ún. vegyes jövedelmet a rétegek a rájuk jellemző kiadási szerkezetben elköltik) és a felhalmozási számlák (a készletfelhalmozás gyűjtőszámlája, valamint az egyes ágazatok beruházási számlái az egyes gazdasági szereplőknek az adott jellegű felhalmozásra fordított összegeit az ágazatra jellemző szerkezetben beruházási javakra, illetve készletfelhalmozásra költik).

A modellben újra elköltésre nem kerülő, a körforgásból kieső (a szakirodalomban elszivárgónak, illetve elfolyónak hívott) jövedelmek az adókból, az importból és a vegyes tartalmú (és ezért nehezen követhető) különféle transzferekből állnak. Minden, a körforgásba kívülről bekerülő jövedelem előbb vagy utóbb e tételek valamelyikében csapódik ki, természetesen közben különféle egyéb gazdasági hatásokat (termelés, foglalkoztatás, lakossági jövedelmek, beruházás, erőforrás-lekötés, stb.) okoz.

Ha közvetlenül csak egy-egy endogén számlát érintő, és egységnyi exogén kiadások hatásait számítjuk ki, akkor a különféle (parciális) multiplikátorokat kapjuk meg. A multiplikátorokat elsőrendűen aszerint osztályozzák,

hogy melyik kategóriára (számlára) vonatkozó hatásokat mutatnak. Ennek megfelelően beszélhetünk termelési, foglalkoztatási, jövedelmi, beruházási stb. multiplikatorkról.

A folyó termelési multiplikatork az egyes ágazatok hazai termékek iránti egységnyi megrendelésének a hatását mutatják az egyes ágazatokra, de csak az ágazatok közötti technológiai kapcsolatokat figyelembe véve. A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazat hazai termékek iránti egységnyi kereslete a termelési beszállítói kapcsolatokon keresztül összesen 1,96 egység bruttó termelést generál, amiből 1,05 a saját részese (1 az eredeti megrendelés, 0,05 pedig a visszacsatoló, közvetett kereslet). Ez utóbbinál jóval erősebb közvetett hatás mutatható ki az élelmiszergazdaságban (0,33), némileg erősebb a kereskedelemben (0,10) és a gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatásoknál (0,11). Ezek az ágazatok tehát – közvetetten – többet profitálnak a turizmus felé irányuló keresletből, mint maga a turizmus.

A termelési kapcsolatokon keresztül indukált termelés-bővítő hatás tekintetében a turizmus a 25 nemzetgazdasági ágat felsoroló rangsorban a nyolcadik helyen található, ami azt jelenti, hogy a turizmus felé irányuló többletkereslet (termelési szemléletű) gazdaságélénkítő hatása átlag feletti.

A teljes multiplikatork a folyó termelési multiplikatorktól két lényeges dologban térnek el.

- Egyfelől a termelési (technológiai) kapcsolatokon túlmenően figyelembe veszik az indukált jövedelmi (háztartások jövedelmének elköltésén és felhalmozási kiadásokon keresztül) hatásokat is.
- Másfelől pedig nem feltételezik, hogy a kiinduló kereslet csak hazai termékekre irányult.

A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazat hazai termékek iránti egységnyi kereslete összesen 2,96 egység termelést indukál, amiből a saját hozzájárulás 1,07, vagyis egységnyi kereslet szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás iránt (aminek a kielégítése most éppen tényleg csak hazai termelésből történik) a bér- és felhalmozási jövedelmek elköltését is figyelembe véve erősebb hatásokkal jár, mint a folyó termelési multiplikatork.

A turizmus-szektor és az egyéb nemzetgazdasági ágak teljes multiplikatorkait összevetve megállapítható, hogy a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás multiplikatorkánál mindössze egyetlen ágazat mutat magasabb teljes multiplikatorkot, s ez pedig a pénzügyi tevékenység (3,78). A turizmus felé irányuló kereslet tehát – a technológiai és az indukált jövedelmi kapcsolatokon keresztül – erős tovaggyűrűző hatásokat generál, vagyis a különböző ágazatok felé megvalósuló költségek közül a turizmus-szektor e költségek gazdaságélénkítő hatását tekintve kiemelkedő.

A költség-hatáselemzés és ennek segítségével az idegenforgalom gazdasági szerepének bemutatása a legfrissebben rendelkezésre álló, 2002-re vonatkozó adatok alapján történt. Ezen számítások új adatok alapján való jövőbeni egy-két évenkénti elvégzését, (s esetleg módszertani finomítását is) szükségesnek tartjuk. Ezt indokolja, hogy a jelen tanulmányunk szeptemberi munkaközi anyagként ismertetett értékei a most közölnél még magasabbnak mutatkoznak, mert azok a korábbi évek adatai alapján készültek. Márpedig a 2002-es esztendő kedvezőtlen eredményű volt az idegenforgalom számára, s ez a számítási eredményeken is tükröződik.

A szeptemberi számítások eredményei szerint a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás szektor folyó termelési multiplikatorka a mostani 1,96 helyett 2,53 volt, míg a teljes multiplikatork értéke nem változott.

2. A turizmus fejlesztésének a magyar gazdaság termelési és fogyasztási szerkezetére gyakorolt hatását a DUNA modell segítségével vizsgáltuk. Azzal a hipotézissel élünk, hogy 2005-ben és 2006-ban az egyes nemzetgazdasági ágakban – a DUNA modellben jelenleg funkcionáló 2001. évi árbázison számítva – az alapváltozathoz képest évi 5 milliárd forint többlet beruházás realizálódik. A feltételezés indokai:

- 2005-ben és 2006-ban a hipotetikus 5-5 milliárd forintnyi többlet-beruházás feltételezése mögött részben közgazdasági, részben modellezés-technikai megfontolások állnak. Az évi 5 milliárd forintot kitevő beruházási többlet a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátásban egy év alatt megvalósuló beruházások mintegy 15%-a körül értékét jelenti.
- A kétszer 5 milliárd forintnyi többlet-beruházás jelentősége az egyes nemzetgazdasági ágak számára igen eltérő, lévén az egyes szektorok teljesítményei között igen számottevőek a különbségek. A korrekt összehasonlítás, az ágazatok „versenyztetése” azonban ezt a módszertani megoldást teszi szükségessé.
- A következő két évben a különböző ágazatokba érkező évi 5 milliárdos többlet-befektetés teljesen exogén jellegű abban az értelemben is, hogy a modell nem foglalkozik ezen összegek származásával, azaz ezen befektetések miatt nem feltételez más területeken elvonásokat.
- Az előrejelzési időszak ebben az esetben a 2005 és 2010 közötti periódus. Ilyen időtávra azért van szükség, hogy a beruházási többletek hatásainak kibontakozása, illetve ezek „lecsengése” is vizsgálható legyen.
- A turizmust ebben a megközelítésben – hasonlóan a Társadalmi Elszámolási Matrikszal végzett számításaink esetében is – a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazattal azonosítjuk. Tesszük ezt azért, mert a nemzeti számla és az Ágazati Kapcsolatok Mérlegére vonatkozó adatok – ma még – egyéb eljárást nem tesznek lehetővé.

A turizmus területén hipotetikusán megvalósuló (5-5 milliárd forint 2005-2006-ban), pótlólagos beruházások – melyek az akkori folyóáras GDP kb. 0,04%-át teszik ki – a 2005-2010 közötti időszak átlagában a nemzetgazdasági GDP-termelés évi 0,07%-os növekedését eredményezik. Más megfogalmazásban ez azt jelenti, hogy a szűk értelemben vett turizmus területén megvalósuló minden 10 milliárd forintnyi többlet-beruházás a nemzetgazdasági GDP-termelést 0,2%-kal növeli, azaz 10%-os beruházás-növekedés ebben az ágazatban mintegy 1,5 tizezrelék nemzetgazdasági GDP-bővülést eredményez. Ezzel a magyar nemzetgazdaság ágazatainak rangsorában a turizmus-szektor a negyedik helyre került, viszonylag kevésbé lemaradva az építőipar, a gépipar és a pénzügyi szolgáltatások mögött. Elmondható tehát, hogy az idegenforgalmi szektor fejlesztésére fordított összegek – a tovagyrúró hatások figyelembe vételével – a GDP-termelés tekintetében a nemzetgazdasági átlagnál jóval nagyobb hatékonysággal hasznosulnak.

Az egyes ágazatok fejlesztéseinek a nemzetgazdaság összes beruházására kifejtett hatásai tekintetében (vagyis, ha minden ágazat hipotetikusán ugyanazt az 5-5 milliárd forint pótlólagos fejlesztést hajtja végre) a szálláshely-szolgáltatás fejlesztését célzó hipotetikus beruházásokat a 2005 és 2010 közötti időszakban a nemzetgazdasági beruházásokat évi átlagban 0,16%-kal növelik a DUNA modell alap-előrejelzéséhez képest. Ennél nagyobb hatás mutatható ki az egyéb feldolgozóipar (0,23%), a gépipar (0,22%), az építőipar (0,21%), a mezőgazdaság (0,19%), a pénzügyi szolgáltatások (0,19%) és a könnyűipar (0,17%) esetében. A turizmus ebben az esetben tehát a nemzetgazdasági rangsor hetedik helyét foglalja el, s a nemzetgazdasági átlagot ebben a tekintetben is jelentősen meghaladja.

Az egyes nemzetgazdasági ágazatokba történő befektetéseknek a lakossági fogyasztásra kifejtett hatásai közötti különbségek valamivel kisebbek, mint akár a beruházások, akár a GDP-termelés területén regisztrálható hasonló különbségek. A lakossági fogyasztás esetében az előrejelzési időszak éves átlagos növekedése minden szektort figyelembe véve a 0,01-0,06% közötti sávban mozog, míg a GDP-termelés esetében ez a sáv 0,01-0,09%, a nemzetgazdasági beruházások esetében 0,02-0,23% közötti. A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás esetében ez az érték 0,04%, ami azt jelenti, hogy a 2005 és 2010 közötti időszakban a hipotetikusán megvalósuló beruházási projektek hatására éves átlagban ennyivel bővül a lakossági fogyasztás a modell alapváltozatához képest. Ennél nagyobb hatást váltanának ki az építőipar, az egyéb feldolgozóipar (0,06-0,06%), illetve a kohászat, fémfeldolgozás és a pénzügyi szolgáltatások területén megvalósuló beruházások.

A GDP termelési és felhasználási oldalának fő tételeit jelentő kategóriák után bemutatjuk milyen

hatásokat generálnának az egyes nemzetgazdasági ágazatokban realizálódó hipotetikus beruházások az import esetében. Az idegenforgalmi szektor ebben a tekintetben a fentieknél valamivel kedvezőtlenebb, de az átlagosnál még így is kedvezőbb helyzetben van, hiszen a nemzetgazdasági ágazatoknak a generált import-igényesség alapján konstruált rangsorában a 8-10. helyet foglalja el (e listában az első helyezettek a legkevésbé import-igényes szektort tekintjük).

A vállalati jövedelmezőséggel való kapcsolat tekintetében, azaz a generált bruttó profit esetében a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás a nemzetgazdasági átlag körüli éves átlagos növekedést produkál (a magyar gazdaság ágazatainak rangsorában a 8-11. helyet foglalja el). A munkavállalói jövedelmek generálása tekintetében a turizmus szektor egy kicsit jobban szerepel, mint a vállalati jövedelmek generálásában, az erre vonatkozó lista 7-10. helyét foglalva el.

1. táblázat

Az egyes kategóriák éves átlagos többletei a 2005-2010 közötti időszakban*

	GDP-termelés	Beruházások	Lakossági fogyasztás	Import
Építőipar	0,09	0,21	0,06	0,06
Gépipar	0,08	0,22	0,03	0,29
Pénzügyi szolgáltatások	0,08	0,19	0,05	0,05
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	0,07	0,16	0,04	0,03

* Az alap-előrejelzés százalékában.

Forrás: GKI számítás

A fenti táblázat azt foglalja össze, hogy az előzőekben ismertetett számítások alapján melyek azok az ágazatok, amelyekbe történő beruházások a legnagyobb mértékű tovagyrúró hatásokat váltják ki hazánk gazdaságában. Másképpen fogalmazva: ezeknek az ágazatoknak a fejlesztése jár a leginkább szétterülő hatással.

A pótlólagos beruházás gazdasági szerkezet-módosító hatásai késleltetve jelentkeznek. A nemzetgazdaság ágai közül a legjelentősebb hatás magában a szálláshely-szolgáltatásban és vendéglátásban jelentkezik: a hipotetikusán bekövetkező beruházások évi átlagban itt több mint 1,3%-os kibocsátás-bővülést indukálnak. A többi ágazatban nagyságrendekkel kisebb a kiváltott hatás mértéke. A turizmus fejlesztése az átlagosnál jelentősebb hatást vált ki a nem fém ásványi termékek gyártása (tehát az építőanyag-ipar), az építőipar, a kereskedelem és a gazdasági szolgáltatások esetében. Ezek a számítási eredmények összhangban vannak a közgazdasági logikával, ugyanis a fenti szektorok és a turizmus technológiai kapcsolatai számottevőek.

A lakossági fogyasztás esetében is érezhető a kiváltott hatás késleltetettsége. A turizmusba történő beruházás a legnagyobb éves átlagos növekedést indukálja az alábbi cikkcsoportok esetében: hús, baromfi, hal, tej és tejtermékek, egyéb élelmiszerek, fűtőanyagok, gépjárművek, lakhatási kiadások.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a turizmusba eszközölt fejlesztések elsősorban a turizmushoz technológiai értelemben szorosabban kötődő ágazatok kibocsátására vannak a legnagyobb hatással, a fogyasztási szerkezetet pedig nem módosítják alapvetően – általában a nagyobb árrugalmasságú cikkcsoportok fogyasztása bővül a legnagyobb mértékben.

3. Az idegenforgalmi szektor valódi szerepének, súlyának meghatározása érdekében a turizmus szektornak a következő három réteget különböztetjük meg.

- A statisztikai értelemben vett turizmus szektor: ebbe a csoportba a KSH által megfigyelt tevékenységi osztályozási rendszer (TEAOR) szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazata tartozik. A jelen kutatás során az ide sorolt tevékenységek közül nem definiáljuk a turizmus részeként a munkahelyi és a közétkeztetést, mivel az ilyen tevékenységet végzők általában sem közvetlenül, sem közvetetten nem kerülnek kapcsolatba a turizmus szektor fogyasztóival, azaz a turistákkal. Tevékenységük tehát nem tartozik az idegenforgalmi ágazatba.
- A teljes közvetlen turizmus szektor: ide soroljuk az 1. pontban szereplő tevékenységeken felül a turizmushoz közvetlenül köthető tevékenységeket, tehát azokat, amelyek kínálati oldalának szereplői közvetlenül

kapcsolatba kerülnek a turistákkal. (A közvetlenség ebben az értelemben persze nem zárja ki szervezők, közvetítők vagy ügynökök jelenlétét.)

- A teljes közvetlen és közvetett turizmus szektor: a 2. pontban felsorolt tevékenységek mellett ide tartoznak azok a tevékenységi körök is, amelyek az idegenforgalmi szektor közvetlen beszállítói. Az ezekben az ágazatokban tevékenykedő termelők és szolgáltatók közvetlenül nem találkoznak ugyan a turistákkal, de munkájuk nélkül az idegenforgalomhoz kapcsolódó szolgáltatások végzése lehetetlen lenne. Az ebbe a csoportba tartozó ágazatok a turizmus szektorral közvetlen technológiai (beszállítói) kapcsolatban vannak.

A turizmussal, az idegenforgalommal való kapcsolat szorossága szerinti „rétegek” gazdasági szerepének, súlyának meghatározása céljából két alapvető információforrást használtunk:

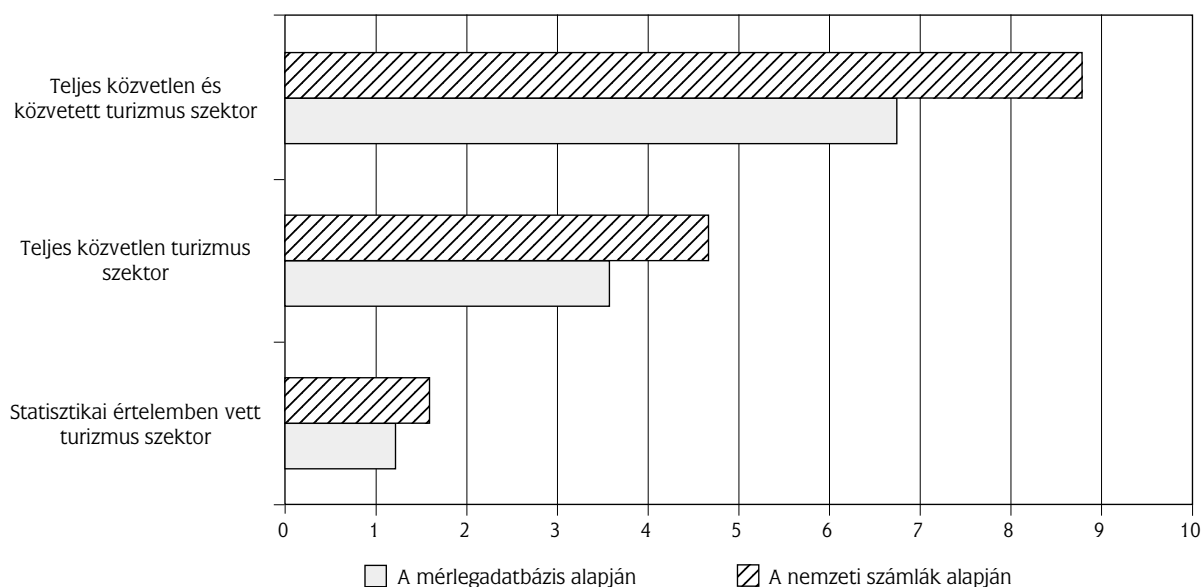
- egyrészt a KSH Nemzeti Számlák statisztikáját, amely a társadalmi újratermelési és a jövedelmi folyamatok legfontosabb jellemzőit tartalmazza,
- másrészt a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások mérlegadatait tartalmazó adatbázist.

A két forrás adatainak és az erre a célra kifejlesztett becslési eljárás alkalmazásával az alábbi eredményekre jutottunk:

- A statisztikai értelemben vett turizmus szektor, tehát a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazat (amelybe a korlátozottan igénybe vehető munkahelyi és közétkeztetést nem számítjuk bele) tette ki 2002-ben a nemzetgazdaságban megtermelt bruttó hozzáadott érték 1,22-1,59%-át.

1. ábra

A turizmus részesedése a magyar nemzetgazdaság által megtermelt bruttó hozzáadott értékből 2002-ben (%)

Forrás: a GKI Rt. számításai

- A teljes közvetlen turizmus szektorban tevékenykedő termelő és szolgáltató vállalkozások (tehát azok, amelyek a fogyasztókkal – azaz a turistákkal – „közvetlen” kapcsolatba kerülnek, beleértve a statisztikai értelemben vett turizmus szektort is) adják a nemzetgazdasági hozzáadott érték 3,58-4,66%-át.
- A teljes közvetlen turizmus szektorral technológiai (beszállítói) kapcsolatokon keresztül érintkező ágazatok reprezentálják a nemzetgazdasági hozzáadott érték 3,15-4,1%-át.
- Így a teljes közvetlen és közvetett turizmus szektor tette ki 2002-ben az összes magyar nemzetgazdasági bruttó hozzáadott érték 6,73-8,76%-át.

A kétfajta pontbecslés-sorozat a különböző tevékenységi szegmensek súlyának, részesedésének alsó és felső határait jelentik. Az így előálló intervallum-becslések az idegenforgalmi szektor valódi súlyának határait jelentik, hiszen mind a kétfajta pontbecslés-sorozat mögött logikus gondolatmenet, illetve közgazdasági megfontolásokon nyugvó módszertan áll.

2. táblázat

A teljes közvetlen turizmus szektor által termelt hozzáadott érték megoszlása ágazatok szerint (%)

Mező- és erdőgazdálkodás	0,93
Kereskedelem, javítás	2,03
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	34,27
Szállítás	17,46
A szállítás kiegészítő tevékenységei	12,93
Posta és távközlés	4,46
Pénzügyi szolgáltatások	10,53
Ingatlanügyletek, kölcsönzés	8,38
Gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások	2,33
Egyéb szolgáltatások	3,69
Teljes közvetlen turizmus szektor	100,00

Forrás: a GKI Rt. számításai

A fenti táblázat az elvégzett számítások eredményének egy másik lehetséges metszetét mutatja be: a teljes közvetlen turizmus szektorban megtermelt hozzáadott érték megoszlását nemzetgazdasági ágazatok szerint. Az eredményekből látható, hogy a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás részesedése természetesen a legnagyobb, de jelentős a szállítás és kiegészítő tevékenységei, a pénzügyi szolgáltatások és a gazdasági szolgáltatások szerepe is.

4. Az idegenforgalmi szektor foglalkoztatási képességét – a GDP számításnál ismertetett szintenként – a KSH intézményi munkaügyi statisztikája és a gazdasági szervezetek működését vizsgáló megfigyelése, továbbá az előző fejezetekből nyert számítási eredmények segítségével vizsgáltuk és az alábbi eredményeket kaptuk:

- A turizmussal foglalkozó szakágazatokban (utazásszervezés, szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás a munkahelyi és a közétkeztetés nélkül) a statisztikai értelemben vett foglalkoztatottak száma 62,5 ezer fő volt 2002-ben és 64 ezer 2003-ban. A foglalkoztatottak átlagos állományi létszámához képest ez 2,3%-ot tett ki mindkét évben. Az öt főnél kevesebbet foglalkoztató cégek létszámát és körükben az adókapcsolatok hiánya miatt a KSH által végzett korrekciót is figyelembe véve a foglalkoztatás 2,8%-os hányadra emelkedett.
- A teljes közvetlen foglalkoztatás nagysága a 4 főnél többet alkalmazók körében 150 ezer fő volt 2002-ben és 154 ezer 2003-ban, a nemzetgazdaság egészén belüli foglalkoztatási arány 6,6-6,7, illetve 5,5-5,6%-ra adódott. A kisméretű gazdasági szervezetek létszámával történt korrekció után a teljes közvetlen foglalkoztatás mértéke 193, illetve 195 ezer főt tett ki a két egymást követő évben, s ez 7,1%-os részesedést jelentett az összes foglalkoztatásból mindkét évben.
- A teljes közvetlen és közvetett termelési hatás meghatározásához a korábbi fejezetben használt 1,88-os átlagos termelési multiplikatort a foglalkoztatás esetében nagyságrendileg 10%-kal csökkentettük a termelékenységi hatás erőteljesebb figyelembe vétele miatt. A multiplikatort ez esetben a termelő ágazatokban (ipar, építőipar, mezőgazdaság) áttételesen jelentkező hatást fejezi ki. Ezekben az ágazatokban a termelés növekedésénél általában alacsonyabb mértékben nő a foglalkoztatás a termelékenység növekedése miatt. Ezért indokoltnak tartottuk az alacsonyabb, 1,7-es foglalkoztatási multiplikatort alkalmazni. A teljes közvetlen és közvetett foglalkoztatás mértéke 328 ezer főt tett ki 2002-ben és 331 ezret 2003-ban, ez az összes foglalkoztatott létszámának 12%-a volt. A mutató értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a multiplikatort fenti módszerű alkalmazása miatt az eredmény nemcsak a turizmushoz közvetlenül kapcsolódó ágazatok tovaryűrő hatását jelzi, hanem a teljes közvetlen mutatóban szereplő többi ágazatét is (például a gépjárműjavítás szakágazat turizmussal érintő részének az iparra gyakorolt áttételes hatása is érvényesül benne).

A turisztikai szakágazatokban a reálisan feltételezhető további szálláshely növekedés, továbbá a vendégéjszákák számának alakulása, a szolgáltatások bővülése következtében középtávon, éves átlagban 2006-ig 2% körüli létszámnövekedést valószínűsíthetünk. A következő EU tervezési ciklusban 2007-2013 között ennél szerényebb, éves átlagban egy százalék körüli létszám-bővülés látszik valószínűnek. Ez összességében 2006-ig bő 6%-os, 2013-ig további bő 7%-os létszámgyarapodást jelent a turisztikai szakágazatok összességében. A létszám abszolút számban nő, de részesedése az összes foglalkoztatásból minimálisan, egy tized százalékponttal bővül.

A létszámnövekedés forrása elsősorban a fekete foglalkoztatás csökkenése, az atipikus foglalkoztatási formák terjedése lesz. Az idegenforgalmi szakágazatok egy része erősen élőlomka-igényes, azonban a műszaki fejlődés, az Internet használat e területet sem hagyja érintetlenül, továbbá a termelékenység javulásának itt is még komoly tartalékai vannak. Mindezt a fentieknél jelentősebb létszámgyarapodásra akkor sem lehet számítani, ha az idegenforgalmi konjunktúra kedvezően alakul.

A teljes közvetlen turisztikához kapcsolódó foglalkoztatás létszáma a fentiekénél is szerényebb mértékben emelkedik, miközben a termelő ágazatokban foglalkoztatottak száma és aránya folyamatosan csökken a modern ipari államok fejlődési tendenciáinak megfelelően. A technikai fejlődés következtében megvalósuló létszámkiszorító hatás következményeként a teljes közvetlen foglalkoztatás igen szerényen, évi néhány tized százalékponttal emelkedik, így foglalkoztatási részaránya is alig nő, vagy szinten marad. A teljes közvetlen és közvetett foglalkoztatás viszont abszolút számban kismértékben nő (2006=355 ezer fő, 2013=380 ezer fő), arányaiban viszont mérséklődik, mindkét időpontban 12,7, % lesz.

5. A turizmus szektor költségvetési kapcsolatainak becslése alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy a fő közterhek (társadalombiztosítási járulékok, nyereség és helyi adók, ÁFA, személyi jövedelemadó) 2002-es szabályai alapján kalkulálva, nagyságrendileg a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás szakágazat 50 milliárd, a teljes közvetlen és közvetett turizmus szektor 203 milliárd forint költségvetési befizetést teljesített. Ez az általuk előállított GDP 36%-a, ami kissé eltér a jelenlegi átlagosan 39%-os adócentralizációtól. A turizmus közvetlen támogatására az állam 2001-ben 30, 2002-ben 15 milliárd forintot fordított. A két számot nem lehet egymással „szembesíteni”, mert a költségvetési befizetések az állam egészének működtetése érdekében történnek.

6. A folyó fizetési mérlegben megjelenő pénzügyi folyamatok nem tükrözik kellő pontossággal a természetes és egyes más pénzügyi mutatók alakulását, a kettő szétválása egyre szembetűnőbb. Ennek az az oka, hogy jelenleg a folyó fizetési mérleg mérési módszertana – objektív okok miatt – teljesen elszakadt a turizmus realgazdaságától.

A jelenleg is alkalmazott módszertan a kötött devizagazdálkodás körülményeire épül, miközben az már 1997-ben megszűnt. Az MNB ezért kényszermegoldásokhoz folyamodik és elsősorban a kereskedelmi bankok jelentéseire alapozza az idegenforgalmi tételek meghatározását¹.

¹ Szerkesztői megjegyzés: 2004-től a turizmus bevételei és kiadásai a külföldiek magyarországi és a magyarok külföldi keresletfelméréséből származó adatokon alapulnak.

A kereskedelmi bankoknak jogcímeik szerint kellene ködolniuk a forgalmat, ami nem működik tökéletesen. (Például a 2004. május 1-i EU belépés óta tilos a 12 500 euró alatti tranzakciók mibenlétéről kérdezni az ügyfelet, ha az az EU határain belül zajlik.)

Az idegenforgalmi egyenleg egyes elemeinek meghatározása három pilléren alapszik:

- a kereskedelmi bankok jelentésén;
- a valutaforgalmazók (banki ügynökként leadott) jelentésén;
- az MNB becslésein.

A kereskedelmi bankok az idegenforgalmi bevételeket és kiadásokat magán és üzleti célú jogcímekekre választva közlik. A megfigyelt ügylet-típusok a következők:

- **Átutalások:** A rezidensek és a nem rezidensek közötti számlamozgásokat jelentik.
- **Kártyaelszámolások:** A kártyatársaságok jelentése nettó szemléletű, ezért nem lehet látni, hogy valójában a bevételi és kiadási oldalon milyen mozgások történtek és annak mi volt a valódi tartalma. A kártyatársaságok már csak a kártyaforgalom egyenlegét közlik, és a bankok valamennyi rezidens-nem rezidens közötti forgalmat idegenforgalomként számolják el. Az MNB becslése szerint két-, két és félszer több a bevétel, mint a kiadás. Vagyis a nem rezidensek kártyával történő belföldi költése ennyivel magasabb a rezidensek külföldön történt kártyafizetéseinél.
- **Utazási csekk elszámolások:** itt is nettó egyenleg-elszámolás történik, s a tartalmi gondok hasonlóak, mint a kártyaforgalom esetében.

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a bankokon belül nem különítik el az utazási csekk-beváltásból, a valutaváltásból és az átutalásból származó forgalmat, ezek együttesen állnak rendelkezésre. Az MNB az összesített adatokat kapja meg, melyek csak országot és devizanevet tartalmaznak. A pénzügyi folyamat nyomon követhető, de kérdéses, hogy a pénzmozgásokból mennyi kötődik a turizmushoz.

A valutaforgalmazók összesen négyféle adatot szolgáltatnak:

- mennyi valutát vettek, illetve adtak el rezidenseknek,
- mennyi valutát vettek, illetve adtak el nem rezidenseknek.

Forgalmuk 2001 óta csökken, köztük a nagy adatszolgáltatók is. Az elszámolás konszolidáltan történik, azaz egy-egy valutaforgalmazó banki tulajdonosa összevontan közli az adatokat, az egyes pénzváltó helyek forgalma, esetleges megszűnése, újak létrehozása nem válik ismertté.

Az MNB tehát valójában a pénzmozgásokat figyeli, és az azok mögötti gazdasági eseményeket nem látja,

főleg a kis összegű forgalmak esetén, így a fenti adatgyűjtésekből nyert információkat arányosítással bontja szét jogcímekre.

Az arányosítás a turizmus esetében 1997 előtti tapasztalati tények alapján történik. Az így kapott értékeket korrigálják néhány tétellel. *Ez a módszer azt a veszélyt hordozza magában, hogy a turizmus területén az elmúlt 5-6 év során ténylegesen bekövetkezett változásokat nem vagy csak esetlegesen képes áttemelni a pénzügyi elszámolásokba.*

Magyarországon a devizaliberalizáció következtében megengedett a tranzakciók külföldi fizetőeszkőzzel történő lebonyolítása. A számlákon, vagy pénzváltóknál megjelenő pénzmozgások nem feltétlenül kapcsolódnak az idegenforgalomhoz, sőt egyre többféle gazdasági esemény (munkavállalás ellenértéke, ingatlanforgalom és bérlet, ajándék, jóvátétel stb.) eredőjeként alakulnak. Emellett az euró megjelenése (és az igen alacsony euró betéti kamat) vélhetően azt is eredményezte, hogy az idegenforgalmi euró bevételek egy része készpénzben marad. Így nyilvánvalóan számottevően megnőtt a lakosság kezében lévő euró készpénzállomány, amit a nyilvántartási rendszer nem tud kezelni.

A szatellit számlákon alapuló elszámolásra való áttérés az idegenforgalmi pénzmozgások korrekt nyomon követhetősége érdekében is sürgető². A közeljövőben az EU-n belüli jogcím nélküli átutalások limitösszege várhatóan 50 000 euróra emelkedik, ami tovább lehetetleníti az idegenforgalom tényleges nagyságának becslését. Magyarország majdani belépése az euró övezetbe pedig gyakorlatilag megszünteti még ennek a megfigyelésnek is a lehetőségét, azaz hogy pénzforgalmi oldalról mérni lehessen az idegenforgalom alakulását.

Összességében a jegybank fizetési mérlegének idegenforgalmi adataiból nem tudható meg, hogy az idegenforgalom teljesítménye hogyan alakul, sőt még az is kérdéses, hogy az idegenforgalom mennyivel járul hozzá a fizetési mérleg hiányának csökkenéséhez. A folyó fizetési mérlegben szereplő idegenforgalmi adat ugyanis egy olyan módszertan alapján képzett szám, amelynek nagyon áttételes köze van az idegenforgalom folyamataihoz. Az idegenforgalom reál és pénzügyi adatai-

nak az összegyűjtésére alkalmazott módszerek inkoherenciája miatt kevésbé lehet egymásnak megfeleltethető összefüggéseket levonni.

A szatellit számlákon alapuló elszámolással szemben sem szabad illúziókat kergetni, nyilván ennek a mérési módszerek is meglesz a sajátos torzítása. A jelenlegi helyzettel szemben viszont előnye, hogy a reálgazdasági és pénzügyi oldal mérése egymással konzisztens adatok alapján történik.

7. A jövőben az EU támogatások terhére számos lehetőség nyílik az idegenforgalom fejlesztésére is. Az állam főleg közvetett úton, az infrastruktúra kiépítése által és az ország-propaganda révén nyújthat támogatást.

A turizmus gazdasági szerepére fentebb ismertetett számszerű eredmények Magyarország adottságaihoz képest kedvezőnek minősíthetők. Közép és hosszú távon minimum célként az elért fajlagos pozíciók megőrzését, esetleg kismértékű növelését lehet reális célnak megfogalmazni. Az általános növekedés viszonyai között ez is kemény hatékonyságjavulást igényel. A szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazat a nemzetgazdaság egyik legkisebb ágazata (2002-ben súlya a GDP termelésből 1,8%, a folyóáras beruházásból 1,2%, a foglalkoztatásból 2,8%), ezért viszonylag erős kisugárzása ellenére fejlődése korlátozott szerepet tud csak játszani a nemzetgazdaság növekedésében, viszont a hazai és nemzetközi konjunktúra alakulása erősen determinálja az ágazat pozícióit.

Prognózisunk szerint a korábbi investíciók beérése és a további üzleti alapon megvalósuló fejlesztések hatására a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazat a nemzetgazdasági átlagot megközelítően fejlődnek. Ennek az az oka, hogy a nemzetgazdaság fejlesztési prioritásain belül előnyt élveznek a termelést korszerűsítő és infrastrukturális beruházások (út, informatika). Ez azonban nem jelenti azt, hogy önmagához képest a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás fejlődése ne lehetne dinamikus, amelyben szerepet játszik a kínálat-bővülés kereslet-növekedést generáló hatása, továbbá a turizmussal szemben folyamatosan növekvő lakossági és vállalkozási igények.

² Szerkesztői megjegyzés: A Turizmus Szatellit Számlát a Központi Statisztikai Hivatal várhatóan a 2005. év végére állítja össze.